

relevance sociologů na prvních deseti místech tato: Durkheim (55), Weber (32), Marx (25), Comte (18), Foucault (16), Giddens (13), Parsons (13), Simmel (11), Goffman (8) a Spencer (7). S menším počtem citací, ale s rozsáhlými úryvky z děl následují Freud, Bourdieu, Baudrillard a Geertz. Lze jistě klást tu nejhlupejší otázku – proč zrovna tito a ne oni? Proč Garfinkel, ale nikoliv Homans (ten není citován ani jednou, ani v rejstříku není), proč Geertz, ale ne Lazarsfeld (dtto co o Homansovi), proč Lévi-Strauss, ale ne Lundberg (nebo třeba sociobiolog Wilson nebo radikální determinista Skinner) atd. Že zcela chybí Pareto, pokládám za prostou profesionální chybu. Volba autorit však vcelku reflektuje obrat od radikálního scientismu k umírněnějšímu pojetí sociologie jako vědy více než pouze inspirované kulturní a sociální antropologií, psychoanalýzou či sémantikou. I z tohoto hlediska je citátník poučný a vpravdě inspirující, protože součástí paradigmatické profilace sociologie je nepochybně neustálé obnovování, vytváření a odmítání autorit jako „vzorů pro dělání normální vědy“ (Kuhn).

Ačkoliv zcela sdílím názor Richarda Muncha, že relevantní „národní sociologie“ jsou skutečně jenom čtyři – francouzská, německá, americká a britská, otázka po eventuálním „příspěvku“ jiných národních sociologií či alespoň jejich významných osobností mi stále nedává spát. V citátníku figuruje ještě 5 autorů jiné národnosti než ony zmíněné čtyři – tři Poláci, jeden Číňan a jeden Rus. Není nesnadné uhadnout, o koho se jedná: z Poláků (jako „čistý Polák“) je citován Ossowski s jeho slavnou knihou o třídní struktuře, dále Malinowski,

který samozřejmě spadá do okruhu stejně tak polského jako (spíše) britského, a Zygmunt Bauman (z jeho „anglického“ období: je ostatně citován nikoliv tam, kde bychom snad čekali, tedy třeba u hesla „intelektuálové“, které ve slovníku není, nebo postmoderna, ale u hesla „surveillance“ – supluje tedy Foucaulta). Číňan Mao je citován Poulantzasem v úvaze o třídách a amerikanizovaný Rus Sorokin je zastoupen absolutně nepochopitelnou jednou větou – „kapitalistická třída se proměnila v třídu manažerskou“ – jako by v tom byl přínos osobnosti, která je pokládána dosti všeobecně za jednu z teoretických dominant našeho století. Zde neplatí *de gustibus non est disputandum*. Nelze ovšem pominout přítomnost ještě tři jiných osobností, jež ovšem do sociologie nepatří – Borgese, Euripida a Mahlera.

Mluvil bych holou nepravdu, kdybych řekl, že mě citátník uráží, protože příliš zjednodušuje nebo protože obtížně dosažitelné vědění servíruje na stříbrném podnosu s vybranými lahůdkami. Myslím, že knihy tohoto typu mají smysl, v době informační exploze nabízejí rychlou a přehlednou orientaci a nepřímo informují – jak naznačeno – i o podstatných posunech, jež se v naší vědě odehrávají. Současně však rozhodně alespoň potenciálně trpí tím, že – řečeno slovy Thompsonova oblíbence Jeana Baudrillarda – trošku „simulují“ a trošičku „svádějí“. Ale stejně tak, jako k naší pozdní době patří simulace a svádění, patří k ní i citátníky. Snad si jednou vyrobíme náš vlastní, byť zajiště nikoliv pouze z našich národních sociologických klasiků.

Miloslav Petrusek

Pauline Marie Rosenau: Post-Modernism and the Social Sciences. Insights, Inroads, and Intrusion

Princeton, NJ, Princeton University Press 1992, 229 s.

Robert Hollinger: Postmodernism and the Social Sciences: A Thematic Approach

London, Sage 1994, 190 s.

Když v roce 1987 vyšel na Slovensku Chazar-ský slovník Milorada Paviče, mohla a snad

měla to být kulturní událost. Nevím, spíše ale asi nebyla, protože semeno dopadlo na skálu, půda nebyla připravena. Knížku jsem četl sice fascinovaně, ale jaksi jsem jí „nerozuměl“, řád jsem v ní neshledával... V knize Pauline Marie Rosenauové dnes nacházím vysvětlení: Pavičova kniha je prototypem, „podněcujícím příkladem intertextuálního románu, v němž všechno souvisí se vším bez ohledu na čas a staletí a na nemožnost prostorových setkání. Konečnou zkouškou této post-moderní intertextuality, jak se tím sama chlubí, je pak to, že čtenář může

knížku otevřít a začít číst v kterémkoliv místě, protože všechno je natolik provázáno, že nezáleží na tom, kde při post-moderním čtení začneme a kde skončíme“ (s. 113).

Vrátil jsem se ke knize po deseti letech a protože respektuji dedikaci „Na tomto místě leží čtenář, který tuto knihu nikdy neotevře. Je navždy mrtev.“, chci Pavičovu knížku, která se čestně řadí vedle Eca a Borghese, vřele doporučit zájemcům o postmodernu a nejen o ni malou ukázkou z hesla Chazarská polemika: „Můj panovník se mě dnes ráno zeptal, zda je v mému srdci totéž, co v jeho. Odpověděla jsem – ne – a jemu vypadla dýmka z úst. Odešel smutný, protože nevěděl, že jsem se za ním dívala a říkala si: Dopadlo by to stejně, i kdybych řekla ano!“... Ve znamenitém doslovu Jána Števečka, který říká o postmoderní literatuře vše podstatné, není ale v roce 1987 pojem postmodernismus ještě (záměrně?) zmíněn.

Pro knihu P. M. Rosenauové či pro stejnojmennou knihu Roberta Hollingera to však neplatí – obě mají konzistentní uspořádání (nikoliv všechno v nich souvisí se vším), a ačkoliv se od sebe podstatně liší, spojuje je zanícená snaha ukázat, co se současnými sociálními vědami udělala postmoderní výzva.

Rozdíl mezi oběma knihami je nejen v rozsahu, uspořádání a podtitulu, ale i drobném rozdílu v hlavním názvu: Rosenauová píše „post-modernismus“, zatímco Hollinger rozdělovníku uvnitř slova nepoužívá. Podle Rosenauové nejde o bezvýznamnou formalitu, protože způsob psaní slova, tedy s rozdělovníkem či bez, indikuje pozici, postoj či dokonce představek: „Nepřítomnost rozdělovníku naznačuje jistou sympatii s post-modernismem a uznání jeho legitimacy, zatímco rozdělovník odkazuje k postoji spíše kritickému. A tak konzervativní oponenti post-modernismu užívají rozdělovníku, zatímco jeho radikální stoupenci nikoliv“ (s. 18). Ačkoliv – existují výjimky, ale výjimky zdůvodněné: radikální stoupenec Thomas Dumm používá rozdělovník, chtěje tak poukázat na „aporie modernity“, z nichž post-modernismus vyrůstá. Bylo by však mylné z titulu (a rozdělovníku) usuzovat na přílišnou kritickou distanci Rosenauové – v souladu se svým předsevzetím „učinit srozumitelným to, co se v post-modernismu jeví jako zmatené, konfusní“, reprodukuje pečlivě, nestrání nekri-

ticky, ani neadoruje bez rozmyslu. Její kritická distance se projevuje v tom, co jsme kdysi na sklonku 50. let objevili díky četbě nikoliv nejlepší knihy Lukácsovy jako – „imanentní kritiku“: Rosenauová ukazuje věcně a systematicky na „aporie“ a „vnitřní kontradikce“ tentokrát post-modernismu. Nečiní tak často a o to je její poukaz na jistou vnitřní slabost postmodernistické pozice silnější.

Podtitul knížky Hollingerovy by lépe sloužil knížce Rosenauové, protože ta skutečně systematicky (jako by to bylo v postmodernismu přípustné) propátrává všechny podstatné tematické okruhy i přístupy, které v úhrnu utvářejí postmoderní postoj v sociálních vědách. Konkrétně tedy jde (pomineme-li úvodní podstatné vymezení, k němuž se ještě vrátíme) o tyto okruhy: (1) opuštění autora, transformace textu a reorientace čtenáře (zde mějme na paměti, že všechny tyto pojmy jsou užívány v podstatně širším významu, než je běžné v literární vědě: sociální vědec je „čtenář“, společnost je „text“ a sociální aktér „autor“ – třebaš), (2) rozvrácení subjektu (s podkapitolami např. počátky a předchůdci postmoderního antisubjektivního postoje, sociální věda bez subjektu, postmoderní jedinec), (3) pokofení historie, transformace času a zkolení, deformace geografie (prostoru) s podkapitolami o beznadějné modernosti konvenčního dějepisectví, novém dějepisectví atd. (mimoходом: téma prostoru a času nebylo od dob Durkheimových v sociologii dotčeno tak vážně jako právě postmoderním impulsem), (4) „teorie teorie“ a terorismus Pravdy (zde se ocitáme na teritoriu důvěrně známém z naší publicistiky, autorka však volí příklady ze značně odlišných oblastí – z *women studies*, veřejné správy, antropologie a politické vědy), (5) vypuzení či vyhnání reprezentace (k tématu se vrátíme pro jeho centrální postavení v celé knize i v celém postmoderním postoji ke světu a vědě), (6) epistemologie a metodologie (postmoderní alternativy – se skvělým a srozumitelným výkladem dekonstrukce, jehož přesvědčivost plyne snad z toho, že pokus o „systematizaci“ dekonstrukce jako „metody“ učinil její kritik, nikoliv stoupenec, totiž John Ellis ve znamenité knize *Against Deconstruction*), (7) postmoderní politická orientace a sociální věda (zde pokus o odpověď na otázku, zda je postmoder-

nismus levicový či pravicový: „Post-modernismus není inherentně levicový ani pravicový a ti, kteří se k němu hlásí, se tedy podvědomě neupisují žádné politické ideologii. Takové uklidnění by nás ale nemělo vést k přílišnému uspokojení, protože nemusí signalizovat politickou neutralitu. Může pouze naznačovat, že post-modernismus je natolik abstraktní a natolik temný (*obscurantist*), že jím může být manipulováno ku prospěchu kterékoliv politické orientace“, praví autorka na s. 166, a konečně kapitola závěrečná, která je pokusem o hodnocení – ve výše uvedeném smyslu spíše imanentní kritiky než razantního posouzení či odsouzení, na něž jsme tady od let zvyklí.

Rosenuová kromě toho, že skvěle (zasvěceně a pokud mohu posoudit i úplně) informuje, dokáže postavit knížku na jedné explicitní a jedné implicitní premise, které jí prolínají a umožňují diferencovat, nezjednodušovat a nekarikovat. Výchozí explicitní premisou je to, že Rosenuová si ideálnětypicky (ale i reálně) rozdělila postmodernisty (bez ohledu na to, zda se sami za ně pokládají či nikoliv) do dvou kategorií. První představují tzv. *skeptičtí postmodernisté*, kteří vyjadřují postoje a názory spíše pesimistické, negativní, jejich východiskem je teze, že post-moderní svět je světem fragmentace, dezintegrace, beze-smyslnosti (*meaninglessness*), sociálního chaosu a absence morálních parametrů. Inspirují se Nietzschem a Heideggerem a jsou to oni, kteří hlásají všechny ty známé post-modernistické smrti – autora, subjektu, sociální atd. Vedle nich, nikoliv proti nim, stojí tzv. *afirmativní postmodernisté*, kteří se skeptiky sdílejí základní kritické stanovisko k modernitě, ale jsou méně dogmatičtí, dokonce někteří připouštějí, že určité hodnotové volby mohou být vyšší než jiné atd. Rosenuová připouští, že její členění se neliší příliš od rozlišení *establishment a radical, critical post-modernist*, které navrhuje Ben Agger (nebo od difference mezi dekonstruktivními, eliminativními a konstruktivními čili revidujícími postmodernisty dle Davida Griffina), ale její pojmenování je vlídnější a umožňuje výklady méně předsudečné. Kam patří naši postmodernisté, nesnadno rozhodnout, což zčásti plyne z jejich sebevědomého obskurantismu (pozérství), ale zčásti z toho, že postkomunistický postmodernismus je skutečně

jiný než „etablovaný“ západní: polská zkušenost to prokazuje dost jednoznačně.

Druhá premisa, implicitní, spočívá v tom, že Rosenuová přesně rozlišuje – v duchu (v tomto případě velice dobré) anglosaské tradice, co se děje, operuje-li postmodernismus na poli umění, tzv. humanities, sociální vědy a věd přírodních: zatímco pro oblast umění platí „děj se vůle Páně“ a pro oblast humanities absolutní beztrčnost, pro sféru sociálních věd začíná fungovat riziko „nebýt brán vážně“ ze strany těch, kdo sdílejí nejen tradiční (modernistická) teoretická paradigmatata, ale především těch, kdo znají a respektují metodologické kánony rozvinutého empirického výzkumu, pro oblast věd přírodních platí nepochybně, že téměř jakákoliv intervence je riskantní, protože implicitní kritiku si přírodní vědci obvykle obstarají sami. V posledním případě (bez ohledu na účtyhodné vzdělání Fritjofa Capry a Paula Feyerabenda a při mé hluboké úctě ke Zdeňku Neubauerovi) si postmodernisté nezřídka počínají jako soudruh Stalin v jazykovědě. Rosenuová má pravdu, že právě zde (ale nejen zde) je postmoderní intervence do vědy či spíše metavědy v rozporu „se zdravým rozumem“, který sice má být na stejné úrovni privilegovanosti jako „vědecký rozum“, ale jakouže rozumovou operací se toho dosáhlo, rekonstruovat nelze, protože jedna z aporií postmodernismu spočívá přece ve „skeptickém odmítnutí základních předpokladů rozumu a všech formálních kritérií pro pravidla usuzování“ (s. 172) a jejich nahrazení „nekonečným tázáním a ptáním, nikoliv stvrzením nové identity, autenticity nebo disciplinární čistoty“ (citován Der Derian). Když jsem před dvaceti lety řízením osudu šel na ryby se svým moudrým strýcem, bývalým berním úředníkem, a jeho přítelem, kožním lékařem, shledali oba na mých zádech totéž – „mateřské znamení“. Zatímco strýc použil zdravého rozumu, mávl rukou a nahodil udici, kožní lékař mě vyzval k návštěvě jeho ordinace a za dva týdny jsem ležel na operačním stole v nemocnici Pod Petřínem. K tomu, aby sociologie ztratila tehdy ještě mladého a talentovaného muže, stačily tři, čtyři měsíce. Deprivilegovaný vědecký rozum nejenže věc diagnostikoval poněkud přesněji než jistě jinak účtyhodný zdravý selský rozum (*common sense*), ale dokonce predikoval (nepřípustně!) nevyhnutelnou kauzální souvislost

(*horribile dictu audituque!*) mezi ponecháním věci jejich přirozenému vývoji a letální fázi života mladého a talentovaného muže. Nemá-li se postmodernismus stát ezoterickým tlachem a pózou, musí nakládat s „fakty“ způsobem, který neuráží nejen zdravý rozum, ale ani to, bez čeho si současný svět prostě nedovedeme představit. Expanze postmodernismu do sféry přírodních věd mně asociuje proces, který je přece dobře znám ze sociologie vědění, která u Marxe, Pareta i Mannheima začínala jako kritika ideologií a jako analýza sociálních determinant „falešného vědění“ člověka a skupin o společnosti a skončila analýzou sociální determinace matematického poznání. Podobně sociální konstruktivismus (dávno před Bergerem a Luckmannem) začínal přiznáním, že krása je spíše sociální konstrukcí než atributem příslušným „věcem samým“, a končí u toho, že sociálně konstruuje nejen spolu s Foucaultem a Laingem duševní nemoc a šílenství (budiž), ale i rakovinu a nakonec se stáváme sociálně lingvistickými demiurgy celého vesmíru. Jenom vymknout se z jeho tíživě nepříjemných stránek nedovedeme žádnou konstrukcí, pokud se ta tíha dotýká nás (to je ostatně relevantní kritika postmodernismu, která se v knize připomíná).

Klíčovým problémem postmodernismu a vlastně i Rosenauové knihy je téma *represence*, protože právě v něm je *in nuce* obsaženo všechno inspirující i všechno problematické, všechno vzrušující i všechno pobuřující, co s postmodernismem spojujeme. V samotném pojmu *represence*, který může znamenat (reprezentovat?) v různých souvislostech různé věci (zobrazení, opakování, substituci, delegaci, referenci, duplikaci, reprodukci, ba snad i „leninský“ odraz), je totiž zaklíčován – pojmoslovně rozhodně – základní hřích modernity – „hostilita k reprezentaci je svázána... s averzí k objektivitě“, s „kritikou moderní scientistické epistemologie s jejím materialistickým konceptem reality, s její separací objektu a subjektu a s jejím důrazem na generalizaci“ (s. 96). Pojem *represence* je tak logicky, věcně, metodologicky i ontologicky svázán s nejkritizovanějšími koncepty (a koncepcemi) moderní vědy a filozofie – poznatelností, objektivitou, univerzalitou, pravdou, s „objektivní realitou“. Ale i to je málo – problém *represence* vstupuje totiž do čtyř základních oblastí, jež určují

tvářnost sociálního světa vždycky a našeho mnohonásobně více než kdy jindy – do oblasti jazyka (reference, sémantický problém saussurovský, viz k tomu u nás práce Hubíkovy), filozofie (epistemologie a metodologie), ale i politiky (problém reprezentace v demokracii) a samozřejmě masmediálního světa (odtud problém pravděpodobně vzal svůj původ, ačkoliv se odkazuje na Nietzscheho, Wittgensteina, Heideggera, Barthesa a Foucaulta, a zde má také svou absolutně legitimní pozici). Přijmeme-li v sociálních vědách (nikoliv v humanities) antireprezentační předpoklad, pak se všemi důsledky – sociologie nemůže být „teoreticko-empirickou“ vědou, protože každý popis a každá teorie jsou přece nutně reprezentacemi. Rozmýšlení hranic mezi sociologií a literaturou (sám jsem k němu s Josefem Alanem činně přispíval) je přípustné za předpokladu koexistence scientistického a narativního paradigmatu (nikoliv nahrazením sociologické deskriptice a explanace tím, čemu se říká „storytelling“), není však nikterak podmínkou smysluplného bytí sociální vědy v neobvykle nových sociálních podmínkách. Její skutečný problém vidím v něčem jiném (a na to odkaz u Rosenauové postrádám) – postmodernismus „evokuje“ (to je mimochodem termín, který má substituovat „reprezentaci“) specifickými prostředky epochu virtuální reality, skutečně masové a navíc masmediální a polymediální kultury, globalizace i fragmentarizace světa, mileniární deprese kompenzované nekontrolovanou (snad až živočišnou?) radostí ze života, tedy epochu, kterou postmodernismus ale sám nestvořil, která je přece produktem a rozhodně zatím nám jediným známým završením modernity. Epochu, které tradiční sociální věda vlastně nerozumí a jako by ani rozumět nechce, protože si nedokáže klást *tytéž otázky, které klade postmoderní diskurs*. Marň bychom v ní tedy hledali odpovědi na nepoložené otázky (to je to, co prý postmodernisté dovedou): problém „pozdně moderní“ sociální vědy není v její ontologii a metodologii, ale v tom, že se nedokáže ptát, že se motá v začarovaném kruhu tázání, jež zdědila z klasické tradice, kterou nedokáže reinterpretovat (dekonstruovat?)

A konečně poslední obecnější téma, které se mi v souvislosti s Rosenauové knihou přímo vnucuje – koho v oblasti sociální vědy postmo-

dernismus vlastně „oslovuje“? Rosenauová píše, že „ti, kteří jsou post-modernismem přitahováni, nejsou rovnoměrně rozděleni na všech úrovních sociálních věd. Na univerzitách se zdá být zajímavější pro starší studenty a mladší učitele než pro ty, kteří prostě pokračují v započaté kariéře. Není však post-modernismus tím, jak selektivně přitahuje a odpuzuje, prostým ukazatelem toho, že jeho novost ohrožuje ty, kteří příliš mnoho investovali do jiných paradigmat? Nebo neodráží post-modernismus prostě adolescentní revoltu, profesionální krizi středního věku a opozici vůči ustavené moci ze strany těch, kdo se cítí mocí ohroženi?... Ne, to nejsou triviální otázky a odpověď na ně není jednoduchá“ (s. 11). Sdílím starost Pauliny Rosenauové, protože jsem sám investoval příliš mnoho do jiných paradigmat, sleduji závěr své kariéry, a dokonce reprezentuji „ustavenou moc“ – jak se tedy nebát Virginie Woolfové? Myslím ale na obecnější a možná i závažnější kontext té věci, nemám-li ji trivializovat do podoby štkavé pózy *laudatoris temporis acti*. Ve znamenité studii Jonathana Friedmana *Cultural Identity and Global Process* (Sage, London 1994) se o postmodernismu uvažuje jako o jedné z ideátypických forem identity člověka konce tisíciletí – vedle modernismu, tradicionalismu a primitivismu. Postmodernismus se mu jeví jako akcentace vzpoury proti „řetězům modernity nazírané jako struktura moci a dozoru, jako opoziční návrat k přírodě, přirozeným silám, libidu, nesvázané lidské tvořivosti“. A Friedman zdůrazňuje – „postmodernismus, má-li být dobře pochopen, nesmí být zaměněn s cynismem, tedy postojem, který se rodí z toho, že vymizely a rozplynuly se všechny formy identity“ (s. 93). Reálná identita člověka „pozdní doby“ se tvoří na čtyřúhelníku modernismu, postmodernismu, tradicionalismu a primitivismu a na pólech přírody a kultury: problém není v tom, s kterým „modelem“ se ztotožníme, protože reálná identita je vždycky směsicí, problém je „pouze v konzistenci“ této směsi.

Hollingerova kniha se stejným názvem je, jak říkáme v *newspeaku*, „o něčem jiném“. Je soustředěna kolem problému vztahu osvícenství, modernity a postmoderny (-nity, -nismu), je jednoduchá, přehledná, s instruktivními klasifikacemi, ale trpí nezanedbatelnými vadami –

zjednodušuje totiž příliš. V úvodní kapitole, kde je charakterizován vztah modernity, osvícenství a sociálních věd, je „agenda sociálních věd v modernitě“ redukována na pět témat – lidská podstata, společnost, dějiny, metodologie (problém objektivit a hodnotové neutrality) a ideologie (vztah politiky a pravdy, pravdy a moci). Každý, kdo se jen trochu orientuje v dějinách sociologie, ví, že tak chudá „agenda“ moderních sociálních věd opravdu nebyla, ač – pravda – to podstatné je (velmi nediferencovaně) zachyceno (chybí ovšem zásadně problém náboženství a sekularizovaného světa). „Osvícenský projekt“, který tvoří pozadí sporu o modernitu etc., charakterizuje Hollinger úsporně a úspěšně dvěma rysy – požadavkem či spíše ontologickým předpokladem *epistemologické* jednoty lidstva (všichni mohou racionálně myslet a osvojit si racionální metodu) a *morální* jednoty lidstva (racionální mravní principy platí pro všechny). Z těchto dvou zásadních premis logicky odvodíme, že všechny hodnotové, věroučné a ideologické systémy, které jsou v rozporu s těmito předpoklady, jsou překážkami pokroku a štěstí, protože (toť druhý závěr) – pravda (dosahovaná racionální metodou) nás osvobodí. *Nil novum sub sole* – mnohokrát slyšeno a napsáno, snad poprvé takto pěkně systematizováno. Následuje výklad sporu o osvícenství – od Kanta po Foucaulta a Derridu, globální sociologická charakteristika modernity (růst průmyslu, měst, vznik tržního kapitalismu, buržoazní rodiny, růst sekularizace, demokratizace a ustavení sociálního zákonodárství) a konečně pozoruhodné, byť nikoliv zcela nové téma další „sociologické renesance“ – totiž revitalizace Tönniesovy dichotomie *Gesellschaft und Gemeinschaft* (u nás a již dříve v Itálii Bělohorský). Hollinger asi právem zjišťuje, že „objevení se právě tohoto dualismu znamená růst moderních postojů optimismu a pesimismu, ideologie, nostalgické touhy po premoderní společnosti a růst vlivu socialistických vizí a utopií“ (s. 26). Tönniesovská *Gesellschaft* je pojata jako „sdružení cizích“ (simmelovská variace), takže hitlerovský *Volk* je z rodu *Gemeinschaft*, v níž jsou cizí „rakovinou, kterou je třeba vymýt z těla čistého společenství“. Tönniesovskou vizi ale sdíleli – více či méně nezávisle na něm – stejně tak Marx (Engels si s Tönniesem dopisoval a Tön-

nies napsal Marxův životopis) jako Simmel, Weber jako mladý Lukács, Dilthey jako moderní konzervativci a Isaiah Berlin. Z prachem zavátých regálů univerzitních knihoven se Tönnies vrací jako podnět k přemýšlení...

Kapitola o „kritice modernity“ se Hollingerovi redukuje na komentář k elementární typologii: (1) modernita je obecně dobrá, tradiční společnost je obecně zlá (Saint-Simon, Comte, pozitivisté, Parsons – to vše je ne zcela přesné a vyžaduje korekci), (2) modernita je obecně zlá a tradiční společnost dobrá (romantici, Heidegger, Simmel, Tönnies, „reakční modernisté“), (3) modernita je ambivalentní (Weber, Marx, Freud, Nietzsche, Habermas, Bauman), (4) modernita je jiná, odlišná, ale v zásadě blahodárná, prospěšná, protože umožňuje vznik nových forem společenství (Durkheim, Giddens) a konečně (5) spor o moderní a tradiční společnost musí být odložen ad acta, protože je třeba překonat triviální dichotomii pesimismu a optimismu a ideologie a utopie (postmodernisté). Podobně Hollinger typologizuje i to, čemu říká „sociologický diskurs o modernitě“ (a o který stojíme nejvíce). Ten se mu redukuje na vztah k vědě (promoderní – reprezentovaný Durkheimem, antimoderní – Speer, ambivalentní – Freud, Marx, Weber), k estetice (promoderní – Dewey, moderní architekti, antimoderní – Adorno, Eliot, ambivalentní – Marcuse) a etice a politice (promoderní – liberalismus, antimoderní – nacismus a fašismus, ambivalentní – Bell).

Podle stejného typologickéhoustru je pak sestrojena úvaha o rozumu, hodnotách a metodě, kde nejspornější tezi představuje tvrzení, že „hodnoty jsou moderní ideou... protože hodnota jako obecná teoretická idea je produktem až moderního pojetí subjektivního a objektivního, ideje metody jako cesty k pravdě a výsledkem napětí mezi fakty a interpretací“ (s. 59). Připouštím, že tato úvaha může zakládat rozumnou typologii vztahu objektivní vědy

a „subjektivní“ hodnot, ale generálně a historicky asi neplatí.

Celá kniha pak ústí ve formulaci sedmi otázek, které pro celý „spor“ pokládá Hollinger za nejpodstatnější. Zde jsou:

- Je postmodernismus skutečně v radikální opozici k osvícenství?
- Odmítá postmodernismus skutečně ideu sociálního a koncept společnosti?
- Útočí postmodernismus skutečně na moderní ideje svobody, rozumu a emancipace?
- Co nabízí postmodernismus reálné politice a politické filosofii?
- Je postmodernismus skutečně ideologií pozdního kapitalismu a postindustriální společnosti?
- Bere postmodernismus vůbec něco vážně, nebo všechno mění ve hru?
- Odmítá postmodernismus ideu objektivní reality, reprezentace, pravdy a vědění a snaží se tím podvrátit moderní vědu a techniku?

Na žádnou z těchto otázek nedává Hollinger jednoznačnou odpověď, ukazuje spíše, co všechno se nachází již v modernitě samé, a odkazuje na „kontexty“, v nichž musejí být tyto – o tom nepochybují – kruciólní otázky odpovídané. Zdá se mi, že Pauline Marie Rosenauová nabízí dost materiálu k tomu, abychom si na Hollingerovy otázky (podle naturelu, kontextu, životní zkušenosti, pozice a potlačovaných tužeb) odpověděli sami.

Shrnuto – obě knihy dokládají potřebnost, ba nezbytnost „přehledových studií“, nezbytnost, kterou dokonce zaštiťují prestižní západní nakladatelství. U nás kromě záslužných studií Hubíkových toho mnoho zatím nemáme, pomíneme-li nedávno vydaný *Postmodernismus pro začátečníky* (Richard Appignanesi a Chris Garrat, vydalo Ando, 1996) založený na komiksovém principu: nechci jej ani v nejmenším bagatelizovat, vrátím se k němu tedy příště aspoň polemickou poznámkou.

Miloslav Petrusek